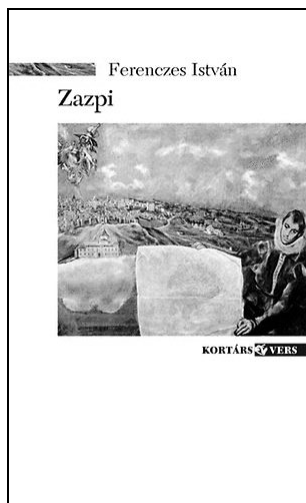

Kortársunk is lehetne

FERENCZES ISTVÁN: ZAZPI

**Kortárs Kiadó
Budapest, 2010
206 oldal, 2000 Ft**

„A költészet szerepjáték, attól a megszállottságában áldott pillanattól kezdve tán, mikor a költő íróasztalához ül. A valóságos tér- és időbeliség felfüggesztődik, beköltözik a versálmom labirintusába, a szövegfelszín alatt rejtőzködő jelentéstöbbség irányítása alá kerül. Az effajta alkímia magyarázhatatlan: létezik, ismételhetetlen, a lélek és a szellem kegyelmi állapota, ami a megfeszített munka révén áll be, mint Rainer Maria Rilke is vallotta, melyről rejtélyességében keveset tudunk. A vers halála előlegezi annak születését, ez fordítottan is igaz. A vers születése történet, egyetemes világfolyamat és szellemi önmozgás végkifejlete” – írja Ungvári László Zsolt a *Látó* 2011. májusi számában Bogdán László költészetéről. Úgy vélem, egyszeri és egyedi folyamat az is, ahogyan egy költő létrehoz, felfedez, életre kelt egy másikat. Főként akkor érdemes meglesni a teremtés és alakváltozás folyamatát, amikor eltérő kultúra, más környezet, számunkra szokatlan élethelyzetek elevenednek meg a teremtett költő szövegeiben.

A lírai szerepjáték a költészet kezdetétől fogva létezik. A magyar irodalomban számos költőnk élt e lehetőséggel, ki így, ki úgy. Balassi korai szerepjátszó szerelmes versei vagy Csokonai Vitéz Mihály népies helyzetdalait említhetjük elsőként. Petőfi szerepjátszó hajlama szintén a népies helyzetdalokban nyilvánul meg leginkább, amikor beleéli magát a vidám borissza vagy a szerelmes juhász helyzetébe. Arany János életművéből például a *Vojtina levelei öccséhez* emelhető ki, Babits Mihályéból pedig elsősorban a *Jónás könyve*. Radnóti Miklós az eclogákkal, Weöres Sándor a *Psychével*, Kormos István a Yorick-versekkel folytatta e hagyományt. A szerepjáték-költészet egyik legjelentősebb megújítója Baka István, aki egy interjúbán úgy nyilatkozott: „Akkor vagyok a legszemélyesebb, amikor álarcot veszek föl.” Saját nevének orosz fordításával megteremtette Sztjepan Pehotnij alakját, de életművében számos más alteregót is találunk – Yorick, Széchenyi, Háy János vagy *A kisfiú és a vámpírok* segédlevéltárosa, Bakó András, aki Baka publicisztikai írásai-ban is gyakori figura. A kortárs magyar költők közül Kovács András Ferenc a legnagyobb szerepjátékos, számos különféle alakmást alkotott, gondolhatunk a Lázary René Sándor-versekre vagy a *Jack Cole daloskönyve* és az *Alekszej Pavlovics Asztrov* hagyatéka című kötetekre.

E néhány kiragadott példa után lássuk a Csíkpálfalván hatvanhat évvel ezelőtt született Ferenczes István nagyszerű szerepjáték-kötetét. A József Attila-díjas költő korábbi versesköteteinek (*Mikor Csíkban járt a török, Megőszülsz mint a fenyesek, Indián a Hargitán*) vagy a dokumentumriportokat tartalmazó *Székely apokalipszis*nek élmény- és témavilága nagyon szorosan kötődik a szülőföld múltjához és jelenéhez, ezt figyelembe véve még érdekesebb szellemi kalandnak ígérkezik a *Zazpi*.

Zazpi, azaz teljes nevén Esteban Zazpi De Vascos Y Aitzgorri (1746 [?]-1821 [?]) spanyol-portugál, ibér dalköltő, akít a „fordító” a *Prológus helyett* című bevezetőben különös bizonytalansággal mutat be: „Zsoldos, kincskereső, forradalmár, csempész, geográfus, botanikus, szélhámos, több, mint szabad szájúnak nevezhető röplapíró, örök békétlen, mindenkiel tengelyakasztó, összevező ponyvahős, akinek pontos születési helye és ideje nem ismert.” Mindezek ellenére Ferenczes tudni véli, hogy Zazpi baszk származású, hiszen neve – Zazpi De Vascos – ezt egyértelművé teszi. A zazpi baszkul hét, a spanyolok a baszkokat vascosnak nevezik, tehát a név jelentése: 'Hét-Hetedik Baszk'. Bár Zazpi baszk, baszk nyelvű szövegei lappanganak. Bonyolult, ugye? De ez még csak a kezdet. Ferenczes olyannyira elbizonytalanítja az olvasót, hogy az már szinte maga a bizonytalan bizonyosság... Az előszó (az egyszerűség kedvéért nevezzük így) majdnem minden mondatában előfordul a talán, valószínű, állítólag, nem tudni kifejezés. Néha viszont határozott kijelentéssel találkozunk: „...az *aitzgorri* melléknév kétség nélkül megerősíti szerzőnk baszk származását, hisz a Baszk-hegység egyik vonulatának az elnevezése is.” Zazpiról a fordító számára kiderül, hogy kiváló utánzóművész volt, hiszen számos költeménye elején hivatkozott valamely elődjére, gyakran még a versformákat is pontosan megjelölte. Viszont: „nincs egész, összegyűjtött életmű, ahogy feldolgozott életút sincs” – állapítja meg Ferenczes, s Zazpi kalandos életét valószínűsítve hozzáteszi: „Úgy hisszük, a túlélést kereste.” De hát ki nem...

E kötet olvastán számomra egyértelmű, hogy Ferenczes István nem egyszerűen egy képmás, egy alteregó bőrébe bújlik, ennél sokkal többet tesz. Még egyet, de inkább kettőt csavar a megszokott költői szerepjátékon. Számára nem elég, hogy életre kelt egy meglehetősen bizonytalan életrajzú poétát, hogy „lefordítja” Zazpi verseit – ő kommentárokkal látja el őket, ráadásul olyan verseket ír, amelyek valamiképpen megidéznek a világirodalom és a magyar irodalom jeles alkotóit is. Mintha Ferenczes Zazpi révén stílusgyakorlatokkal rukkolna elő; Zazpi ugyanis egyszerre tudora a dél-amerikai irodalomnak és – éppen Ferenczes István révén – a teljes magyar költészettörténetnek is. Szól ő Cervantes nyelvén, ír *Kecsua dalokat*, de valamiképp a legigazibb hangja akkor csendül föl, amikor a magyar költőelődök stílusát, költői világát idézi. A *Siralmas éneke* című vers például nemcsak címmel, hanem a versformával is Bornemisza Pétert juttatja eszünkbe, hiába áll ott az 1780-as dátum s a lábjegyzet: „Egy halvérű ánglus matróz énekelte naphosszat a Kid kapitány nevezetű kalóz siralmas balladáját. Végül már nemcsak a tenger, hanem ez a monoton dal is hánytatott, kínomban írtam meg ő nyomán az én siralmas énekemet.”

A *Kompország*ról Adyra asszociál az olvasó, a *Glossza melyben a nevét magyarázza* mottójáról s harmadik strófájáról József Attila juthat eszünkbe: „Sokasodik nyílt sebem, / címeremben vasbilincs, / se apám, se anyám nincs... / Tékozolja szép szemem / minden elmúlt szerelem, / füstbe tűnő neveik / az angyalok keresik. / Út porában a nevem, / jó éjszakát, ég velem – / Kit anya szült elveszik.” A Nincsen apám, se anyám... és a Kit anya

szült, az mind csalódik végül... hangulata egyaránt benne rejlik Zazpi verseiben, de Ady hatása is érezhető szinte valamennyi költeményben, elég egy-egy sajátosan átalakított szókapcsolat („héja-gyász”, „Semmi ágon”), hogy összekacsintassunk a szerzővel, igen, tudjuk, *ők* a legnagyobbak, nélkülük nincs kortárs magyar líra. De hogy ne csak a XX. századi alkotókkal lépjen párbeszédbe ez a különös életű, kalandos sorsú baszk poéta jelenkori magyar nyelvű tolmácsa, Arany János és Petőfi Sándor legendás barátsága is belesűrítődik egy népdalszerű *levélbe* (*Levél Etxahunnak*): „Hallottam költőtárs, / Hallottam híredet, / Sorsod lett a sorsom, / Idáig integet.” (Az *Arany Jánoshoz* című Petőfi-vers első szakaszában ez szerepel: „Olvastam, költőtárs, olvastam művedet, / S nagy az én szívemnek ő gyönyörűsége.”)

A kötet egyik legizgalmasabb és legeredetibb része talán a *Félszonettek*-ciklus. Ferenczes megjegyzése szerint Zazpi azt írta egy naplótöredékében, hogy „Petrarcának fele is elég”, s hozzátette: „amit ki lehet mondani tizennégy sorban, az kimondható egy oktávval és egy tercinnel is”. A sűrítés mesterművei ezek a négy+három soros versek, nemegyszer az eredeti majdnem szó szerinti felhasználásával, például a *Ti szerencsés fiú, réti virágok*... kezdetű Petrarca-variánsban. Egy biztos: csak akkor érvényes és érthető mindez, ha ki-ki maga tapasztalja meg e különös miliőt, amelyet „Ferenczes Zazpi István” teremtett. E kötetnyi versben az élet és a halál, a szerelem és a szenvedés egyaránt jelen van. És a mesterségbeli tudás is! A *Gozorú* című vers a kötet záró költeménye – nevezhetjük mester-félszonettnek vagy még inkább mester-félszonett-koszorúnak is – a nyolcadik, záró és mindent összegző strófa a huszadik század sokféleségét, igazságtalanságait és szenvedéseit megtapasztalt alkotó búcsúja: „Föld és ég között karom kitárom, / Előtted lengek árván Istenem, / Semmi ágon, temérdek »nincsen«-en – / Ahogy éltem, úgy jön a halálom. // Fölösleges minden ami történt. / Éltémhez méltón rendezd elestem. / Mint porszemen tedd rajtam a törvényt.”

A *Prológus helyett* zárása akár önvallomásnak is fölfogható: „De nem szuverén költészet az övé, inkább valamiféle búbj lengi át ezt a versvilágot. Az örökös hiányról, a mérhetetlen sóvárgásról, az élet hiábavalóságairól. Végül is az elmúlásról – a szerelem sivatagáról, vágyakozásról, honvágyról és hazavesztésről, a lehetetlenről, születésről-halálról. Úgy, hogy akár kortársunk is lehetne.” Számomra e kötet fantasztikus költői játék és élménydús utazás egyben – olyan tájakra kalauzol el a költő, ahová amúgy sosem jutnánk el. Dél-Amerika misztikus világa már García Márquez regényeiben, Borges novelláiban is megigézett, Közép-Kelet-Európa kicsiny kis szegletéből azonban elérhetetlen – de épp ez a szép az irodalomban, a poézis erejében, hogy képes *oda* repíteni, és képes *azt* a világot *ide* varázsolni. Zazpi úr remek költő. Mindent tud, amit a versírásról tudni kell. Ferenczes István remek költő. Mindent tud, amit Zazpi úrról és a versírásról tudni kell.

Gajdó Ágnes